

ДУХОВНА ЦІЛІСНІСТЬ ЛЮДИНИ: ЄДНІСТЬ СТАТИЧНОГО І ДИНАМІЧНОГО АСПЕКТІВ

Бондаревич І.М. (м. Київ)

Анотації

В статті дається аналіз духовності як єдиної цілісності, що розгортається в контексті статичного і динамічного аспектів; характеристик життєдіяльності людини як саморозгортання смислів; функцій самосвідомості, що сприяють становленню духовної цілісності особистості через реалізацію механізмів смислоутворення і смислоусвідомлення; розроблена концептуальна модель саморозгортання людини у формі становлення її цілісності.

In the article the author gives the analysis of spirituality as the unique integrity which is opened out in the context of static and dynamic aspects; descriptions of vital functions of man as development of senses; functions of consciousness, which are instrumental in becoming of spiritual integrity of personality through realization of mechanisms of sense making; the conceptual model of development of man in form of its integrity becoming.

Ключові слова

ДУХОВНІСТЬ, СТАТИЧНИЙ АСПЕКТ, ДИНАМІЧНИЙ АСПЕКТ, МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ, МОДЕЛЬ САМОРОЗГОРТАННЯ ЛЮДИНИ, ОСОБИСТІСТЬ, СИМВОЛ, ПСИХОСТРУКТУРА СВІДОМОСТІ, ЦІННОСТІ, РЕГУЛЯЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ, УНІВЕРСАЛІЇ

Вступ

Трансформаційні процеси, які відбуваються у всіх сферах українського суспільства, потребують переосмислення засад соціального життя і на індивідуальному, і на колективному рівнях. Визначені соціальними інститутами виховання і освіти орієнтири виховання цілісної особистості потребують достеменного з'ясування сучасного змісту понять "саморозгортання людини", "духовність", "духовна цілісність людини" та їх взаємозв'язку. Проблема духовності людини і суспільства є актуальною темою в науковій літературі. Чисельні публікації умовно можна поділити на декілька категорій. Перші розглядають духовність людини у зв'язку з одним аспектом духовно-практичного освоєння світу: тільки релігійним, або мистецьким, науковим, і в сутності наполягають на поверненні традиційних цінностей - О.В.Завгородня [4], Н.Б.Катруца [6], С.Б.Молчанов [12]. Другі досліджують філософські поняття, що безпосередньо стосуються механізму саморозгортання людини - О.А.Осипов [14]. Треті акцентують увагу на взаємозв'язках духовності людини і суспільства. Але треба визнати, що сучасний зміст понять "духовність", "духовна цілісність людини" залишається недостатньо з'ясованим.

Метою даної статті є дослідження духовної цілісності людини в єдності статичного і динамічного аспектів шляхом моделювання процесу саморозгортання людини у формі становлення духовної цілісності

особистості. На нашу думку, з'ясування механізму саморозгортання людини надасть можливість упорядкувати існуючі доробки з проблем духовності людини.

Обговорення проблеми

Пізнавальні потужності діалектики і синергетики надають нам підстав стверджувати: сутністю буття людини є процес її саморозгортання; процес саморозгортання людини можна досліджувати як становлення духовної цілісності людини; структура внутрішньоособистісних механізмів являє статичний аспект духовної цілісності людини; самоорганізаційні процеси становлення структури внутрішньоособистісних механізмів являють динамічний аспект становлення духовної цілісності людини; сутність процесу саморозгортання людини, як становлення духовної цілісності людини, складають процеси самоорганізації: утримання впорядкованості внутрішньоособистісних структур і коеволюційне самоструктурування; зміст саморозгортання людини складає діалектична взаємодія внутрішніх і зовнішніх факторів. Розглянемо духовну цілісність людини в єдності статичного і динамічного аспектів, моделюючи процес саморозгортання людини у формі становлення духовної цілісності особистості. Серед методів дослідження систем, що самоорганізуються, нами був обраний метод параметрично-композиційного еквівалентування [3], який передбачає максимальне спрощення системи, в лоні якої відбувається дослідження і визначення істотних для дослідження параметрів. Максимально спростивши систему духовного і визначивши психоструктури духовності, безсвідоме-свідоме-самосвідоме-надсвідоме істотними, ми виділили підсистему "людина", оскільки у з'ясованих контурах проблеми духовного вона позиціонує цілісність всієї системи. Враховуючи, що процес саморозгортання людини відбувається безпосередньо в соціокультурному середовищі, ми на кожному рівні психоструктур духовності будемо розглядати в дихотомії їх індивідуальний і колективний зміст.

Зазначимо також, що вплив природного середовища на особистість теж має місце, але, припускаючись певного спрощення, розглянемо його тільки в загальних рисах. В самому загальному вигляді модель процесу саморозгортання людини являє собою як узгодженість вертикально і горизонтально спрямованих процесів. Вертикальний напрямок визначається психоструктурами духовного: безсвідомість-свідомість-самосвідомість-надсвідомість, розгортання яких в особистості позиціонує саморозгортання людини в онтогенезі. Горизонтальний напрямок визначається постійною диспозицією: індивідуальний і колективний зміст кожної з психоструктур духовності, яка на кожній сходинці вертикального напрямку набуває своєрідних форм. Слід відмітити, що рух у вертикальному напрямку цілком і повністю обумовлений процесами в горизонтальному, причому рух в обох напрямках є одночасним. Причому вертикальний напрямок відбиває становлення духовної цілісності як коеволюційного самоструктурування особистості, а горизонтальний — утримання впорядкованості внутрішньоособистісної структури.

Моделювання потребує деякого уточнення одиниці духовної взаємодії. В нашому дослідженні цю роль виконує **смысл**, але оскільки модель конструється в термінології діяльності, то слід уточнити одиницю духовної взаємодії ідеальних і матеріальних субстратів. Причому **смысл виконує роль ідеального субстрату одиниці духовної взаємодії, яким є символ**. Особистість налаштовується на той чи інший потенційний **смысл** в процесі *співпереживання, співчуття*. Але **смысл** - це суто ідеальна структура, що існує в часі. Для того, щоб з'явитися в просторі, в акті взаємодії з людиною, він повинен надбати матеріальний субстрат: запах, звук, рух, колір, знак. В цій метаморфозі народжується символ, який "вкорінений у естві людини як її буття, і виступає оперативною одиницею духовності" [14]. То є метаморфоза символотворення: підсвідоме наслідування **смыслу** в процесі ототожнення переносить його у внутрішній план особистості, внаслідок чого відбуваються певні трансформації психоструктури в напрямку усвідомлення.

Процес символотворення, що складає загальний зміст становлення духовної цілісності людини в нашій моделі, має відповідні аналоги серед понять "духовне виробництво", "опредмечення-розпредмечення". А.Осипов назначає: "символотворення ґрунтується на заглибленні людини у власні тілесні процеси, які мають місце в ході предметно-практичної взаємодії людини з "речовиною"- предметом, і на цих засадах - усвідомленні духовної сторони як власного тіла так і "речовини", з якою тіло людини взаємодіє. Але безпосереднє поєднання двох натур внутрішньої і зовнішньої відбувається тілесно в символі" [14, с.186]. Таке бачення уможливорює визначення автором символу як оперативної одиниці духовності. На нашу думку, це визначення обумовлене наявністю в **символі ідеального субстрату (смыслу) і матеріального субстрату (звук, колір, рух, міміка, жест, знак)**. Символ - "зіштовхую разом" (σνμβαλλω) матеріальне і ідеальне, логічне і те, що бачу, аналіз та інтуїцію, відбиття і втілення. За висловом О.Луначарського, "символ є конкретним, підсильним нашої уяві образом, який означає щось саме по собі нашої уяві не доступне" [10, с.336]. Діалектичність символу дозволяє вдало поєднувати **смысл** як зміст і матеріальний субстрат як форму. Сукупність матеріальних субстратів символу є ґрунтом різномайття образів світу. І оскільки символ народжує людина, то символізм можна розглядати як її "здібність творчо конструювати світ. Чужорідна, таємнича, підпорядковуюча сила зіштовхується з відтворюючою її формою і виникає аналогія" [16, с.35].

Модель саморозгортання людини у формі становлення духовної цілісності особистості відбиває нашу основопокладаючу позицію, що протиріччя сутності і існування людини, внутрішнього і зовнішнього складають детермінанту процесу саморозгортання людини, як процесу перетворення себе шляхом перетворення дійсності. Тому моделювання ґенези духовної цілісності особистості відбувається в термінології предметно-практичної, суспільно-корисної зовнішньої та внутрішньої, мисленнєвої діяльності особистості. Очікуємо, що всі процеси

горизонтальних напрямків в нашій моделі відкривають зміст діяльності особистості.

Особистість народжується в соціокультурному середовищі. Ще Платон зауважував, що людина в своєму активному відношенні до речей завжди відштовхується від суспільно розвинутої норми, поняття, категорії, і що саме це, а не одиничний чуттєво сприйнятий факт складає засади її істинно розумного вчинку. Тому перший горизонтальний рівень моделі - безсвідому психоструктуру духовності - уявляємо як потенційний смисловий континуум, буття невідкритих смислів, як ідеальних структур впорядкованості природного і соціального буття. Колективне безсвідоме в філософській літературі набуло визначення архетипів (К.Юнг) і соціетальної психіки (О.Донченко). Змістом індивідуального безсвідомого є інформація (генетична) по забезпеченню життєдіяльності організму [13, с.212]. Колективне безсвідоме переходить в індивідуальне безсвідоме під час вибору людиною спрямованості своєї взаємодії в процесах співпереживання і співчуття.

Духовна взаємодія є вибірковою. Характерним є те, що дитину, яка тільки-но пізнає світ, цікавить усе, людина з досвідом добирає смисли вибірково, свідомо чи інтуїтивно. Вибірковість обґрунтовує життєву важливість тієї чи іншої інформації. Діяльність, як спосіб існування людини, неодмінно веде до зіткнення її з природними явищами і предметами, створеними людьми. Опановуючи і перше, і друге, людина привласнює смисл. Іншими словами, смисл реалізується в праці. Відкриття смислу, як розуміння певної структури природної впорядкованості буття, складає зміст духовної взаємодії людини і природи. Відкриття смислу, як розуміння певної структури впорядкованості буття індивідуального чи колективного, складає зміст духовної взаємодії між людьми.

Взаємодія людини із силами природи породжує пізнання, а символізм, якщо оцінювати його як "градацію методів, моделюючих світ, виступає фундаментом пізнання" [16, с.49]. Результатом пізнання є знання, що складають індивідуальний досвід особистості, зміст її свідомості. Народження матеріального субстрату символу відбувається завдяки роботі свідомості, що робить її "джерелом і межею людського буття" [11]. Усвідомлення як трансформація індивідуальних психоструктур безсвідомості пов'язано з процесами пізнання, які відбуваються безпосередньо в почуттях і відчуттях, і опосередковано в мисленні [17, с.344-345]. Таким чином, подальший процес саморозгортання людини, як становлення духовної цілісності особистості, в нашій моделі здійснюється на другий горизонтальний рівень. То є рівень психоструктури свідомості.

Але треба зважати на те, що свідомість здатна утримувати тільки ті знання, які органічно вплетені в конкретний мисленнєвий процес суб'єкта. А. Фессар зазначав, що свідомими є тільки ті інтеграції розуму, що відчужаються, але ще більшу їх кількість людина не відчуває. Особливістю психоструктури свідомості є те, що її зміст мінливий. Завдяки мінливості, свідомість може реалізувати свою головну функцію - процес

цілепокладання. Цілепокладання, як випереджаюче відбиття дійсності, складає підґрунтя *творчої діяльності* особистості.

Спільною властивістю індивідуальної і колективної психоструктур свідомості є те, що вони у формі знань накопичують, транслують і перетворюють смисли. Ці функції свідомості зазначали ще І. Кант і Г.Гегель: “свідомість у Канта є не тільки синтезом, а синтезом, який відбувається. Вона виявляється як тривале оглядання, збирання, проходження, сприйняття, зв'язування, або якщо сформулювати за Гегелем – це процес” [2, с.49]. На нашу думку, як синтез можна охарактеризувати роботу по набуттю знань індивідуальною свідомістю, а синтезом, який відбувається, – роботу колективної свідомості по структуризації цих знань в певні кола. Отже, колективний зміст психоструктури свідомості існує як сукупність різноманіття форм, які обумовлені різноманіттям “розрізнянь різниць” [11, с.785-789], яке накопичило людство протягом історії. Важливу роль в формуванні ієрархії відмінностей відіграє пам'ять, що дає можливість дистанціюватися від теперішнього і майбутнього і засвідчує самототожність суб'єкта в усіх змінах – ситуаційних та історичних. Серед таких форм – образ, норма, міф, віра, теорія, що існують як кола знань. У цілому, **індивідуальний і колективний зміст психоструктури свідомості можна охарактеризувати як буття знань.**

Особливими характеристиками життєдіяльності людини на цьому етапі саморозгортання є здобуття смислів. Усвідомлення - це не тільки народження матеріального субстрату символу, а й взаємодія з ним. Інтуїтивно чи свідомо обираючи життєвоважливі ідеальні інформаційні структури, огортаючи їх матеріальним субстратом, особистість ідентифікується (С.Кримський), взаємодіє з символом у згорнутому стані, у формі пам'яті і уяви про дію. В акті взаємодії матеріальний субстрат виступає об'єктом ототожнення. Цей етап символотворення А.Осипов визначає як інтерпретацію символу.

В процесі інтерпретації символу можуть народжуватися нові (допоміжні) смисли. Саме породження нових смислів робить інтерпретацію, як і розуміння, певним аспектом духовної взаємодії, *спілкування*. Але інтерпретація відрізняється від розуміння: розуміння відтворює смисл, а інтерпретація створює новий у співавторстві з об'єктом інтерпретації (текстом). Тому інтерпретацію доречно розглядати як аспект прямого і побічного спілкування. В логіко-гносеологічному сенсі розуміння - це осягнення індивідуально-особливого, а інтерпретація – створювання індивідуального. Корекція інтерпретацій сприяє досягненню порозуміння. У цілому, інтерпретація містить в собі можливості наступності, відтворювання і творчості [15].

Інтерпретація символу є рефлексивно усвідомлювана процедура. Символ на даному етапі виконує мотиваційну функцію, адже в процесі усвідомлення набуває завершеності внутрішня дія особистості (розуміння, воління, цілепокладання). В такий спосіб **символ структурує індивідуальне буття**, адже набуте знання спонукає до нової дії, в процесі якої особистість отримує нові знання. Структурування символом

індивідуального буття можна розглядати як зняття суперечності між внутрішнім і зовнішнім шляхом самоструктурування особистості, стрибком в нові плани буття. Інакше кажучи, в грі потужностей ідеального і матеріального субстрату символу відбувається трансформація індивідуальних і колективних психоструктур безсвідомості, свідомості, самосвідомості, надсвідомості - духовне зростання особистості. Ця гра - рух символу, який відбувається завдяки умовності форми (матеріального субстрату) і безумовності змісту (смыслу).

Два горизонтальних рівня нашої моделі (царини психоструктур підсвідомості і свідомості) відповідні межах функціонування механізму смислоутворювання смислової сфери особистості. Д.О.Леонтьєв визначає ці межі наступним чином: від формування мотива до складання мети і умов діяльності особистості. Подальший процес саморозгортання особистості позиціонує роботу психоструктури самосвідомості. Рефлексія зовнішніх відносин особистості і світу відбувається в результаті функціонування механізму смислоусвідомлення в смисловій сфері особистості [9, с.261].

Самосвідомість особистості з'являється як послідовне усвідомлювання актів свідомості, через *дистанціювання і формування ставлення до себе* (рефлексійна дія). "Людина живе з відчуттям приналежності самій собі, з почуттям незмінності себе як певної смислової структури, і здатністю поглянути на себе збоку, побачити себе очима інших" [13, с.214]. Головною функцією самосвідомості є складання цілісності індивідуального суб'єкту. Інтерпретативні процедури, розпорошення символу у просторі чуттєвих образів і визначень у часовій послідовності складають ґрунт, на якому відбувається становлення "цілісності стану інтерпретатора" (А.Осипов) шляхом синтезу здобутих значень.

Справа в тому, що матеріальний субстрат символу, фіксуючи ідеальний його субстрат (смысл), одночасно фіксує і "спосіб його позначення, певний модус презентації – значення" [19]. Адже **"значення – це спершу характеристика світу як ієрархії відмінностей"**, а потім вже характеристика предметів, образів, або знаків" [11]. Усвідомлення здобутих значень для особистості є здобуттям "особистісного смислу" (Д.О. Леонтьєв), цілісності тілесного стану інтерпретатора.

Усвідомлення інтерпретацій у формі рефлексійної дії (самопізнання, самооцінки, саморегуляції) відкриває істинний зміст символу: зміцнення самосвідомої основи особистості, становлення цілісності тілесного стану інтерпретатора. Зазначені процеси самопізнання, самооцінки, саморегуляції є самоорганізаційними за своєю природою, і, як вже було зазначено, саме вони складають зміст саморозгортання особистості в формі становлення її духовної цілісності. Таким чином, можна стверджувати, що рефлексійні дії, застосовані особистістю при здобутті особистісних смислів, являють собою шлях до нового щабелю буття особистості. На цьому етапі процесу саморозгортання людини у формі становлення духовної цілісності особистості виглядає наступним чином: **в ході діяльності особистість налаштовується на ідеальну структуру впорядкованості буття, на потенційний смисл; у співпереживанні**

людина огортає ідеальну структуру смислу матеріальним субстратом, народжуючи символ; в процесі спілкування людина ідентифікується з ним, в ході рефлексивної дії отримує значення ідеальної структури для себе – особистісний смисл. Такий хід подій уособлений в динаміці механізмів смислової сфери особистості, а саме в механізмах **смислоутворення і смислоусвідомлення.**

Перехід на третій горизонтальний рівень нашої моделі до психоструктур самосвідомості пов'язаний з процесом рефлексії. Рефлексивною дією колективної самосвідомості є структурування певних ієрархій цінностей, “які відображають специфічне ставлення людей до природних, соціальних та духовних явищ з точки зору їх значимості” [7, с.276]. Тобто, знання структуруються роботою колективної самосвідомості в певну ієрархію, до якої належать мистецтво, мораль, міфологія, релігія, наука. Синтезуючись, різні форми колективної свідомості приймають вигляд загальнолюдських цінностей. Зважаючи на це, помітимо, що з'явитися в духовному бутті можливо через причетність до будь якої з цих складових ієрархії (мистецтво, міфологія, релігія, мораль, наука), але досягнути природу духовного можливо тільки шляхом аналізу і синтезу усіх складових ієрархії, через культуру. В цьому контексті культура являє собою процес символізації, знання представляє градацію як сукупність форм, а символ – їх потужність.

Таким чином, зміст індивідуальної психоструктури самосвідомості можна охарактеризувати як буття значень (особистісних смислів). Змістом колективних психоструктур самосвідомості постає буття цінностей. Цінності, завдяки своїй інтегруючій, соціалізуючій, комунікативній функції, зґрунтовані на особистісних значеннях і знаннях, складають каркас культури, “предметне поле її формування” [18, с.387]. Таке розуміння цінностей передбачає джерелом культури - працю, сутність культури – людинотворчість, змістом культурного прогресу – творення цілісної людини. **Цінності, поєднуючи в собі суб'єктивну норму і об'єктивну значущість, регулюють діяльність людей,** визначають стратегію їх життя як цілеспрямований процес. Утворення цінностей, ідеалів є метаморфоза перетворення особистісного смислу в соціальний, за умов, коли цінності визначених суб'єктів співпадають з цінностями, спрямованими на розвиток сутнісних сил людини. Це діяльнісний аспект цінностей, з точки зору якого їх критерієм виступає гуманність. Життєстверджуюча роль цінностей реалізується шляхом їх граничного вираження в ідеалах. Упорядковуюча дія ідеалу обумовлена його абсолютністю, нескінченністю, нездійсненністю, що уособлюється в зорієнтованості людини, в процесі створення ціннісних ієрархій, певних градацій, що визначаються відповідністю ідеалу. В цьому сенсі ми вважаємо недоцільним підняття питання про злу чи добру природу духовності. Те, що зазвичай характеризують як позитивну чи негативну духовність, є полярні ідеали, які утворюють певний фарватер, в якому відбувається творення ціннісних ієрархій. Існування такого фарватеру обумовлено самою природою людського мислення.

На шляху свого духовного зростання людство сформувало універсальні цінності, які здобули своє граничне вираження в ідеалах Любові, Віри, Свободи, Мудрості, Краси, Блага, Правди, Творчості. Ці “культурні універсалиї, зумовлені родовими ознаками людського побуту, є спільними для всіх людей і всіх етносів” [18, с.392], тобто, соціальнозначущою інформацією. Виробництво соціальнозначущої інформації є виробництвом смислів, як ідеальних структур впорядкованості соціального буття, результатом роботи механізму **смыслебудівництва** смислової сфери особистості. Модель саморозгортання людини у формі становлення духовної цілісності особистості знаходить своє логічне завершення на четвертому горизонтальному рівні, який позиціоновано індивідуальними і колективними психоструктурами надсвідомості.

Зміст індивідуальної психоструктури надсвідомості складає фенотипізація соціальнозначущої інформації, у вигляді сприйнятих і доведених до автоматизму настанов культури. Будівництво смислів є джерелом наповнення психоструктури надсвідомості. Зміст колективних психоструктур надсвідомості можна уявити як смисловий континуум ідеальних структур впорядкованості соціального буття. На нашу думку, утримуючи зв'язок поколінь, колективне надсвідоме і безсвідоме являють єдине. Можливо саме цей факт етимологічно відбивається в українській мові, коли безсвідоме і надсвідоме визначається як позасвідоме.

В акті смыслебудівництва знаходить завершення внутрішня і зовнішня діяльність людини. В акті смыслебудівництва структура особистості набуває стійкості, то є момент сталої духовної цілісності людини. Таким чином, духовна цілісність людини уособлюється в її здатності підтримувати і продовжувати еволюційну ходу природи. Сконструйована концептуальна модель саморозгортання людини у формі становлення духовної цілісності особистості дозволяє зробити певні узагальнення.

З'ясування діалектики внутрішніх і зовнішніх факторів становлення духовної цілісності людини дозволило виявити його детермінанту: зняття суперечності, яке відбувається в ході предметно-практичної та суспільно-корисної діяльності людини. Зміст суперечності складають процеси співпереживання, співчуття, спілкування, творчості, рефлексії, уяви, пам'яті, генетизації соціальнозначущої інформації, що відображають зростання активності діяльності людини, за рахунок зростання потужностей мислення. Причому процеси співчуття, спілкування, творчості, рефлексії, пам'яті, генетизації соціальнозначущої інформації мають індивідуально-колективну двоспрямованість і спільний спосіб здійснення. Суперечливість індивідуально-колективних процесів, що визначені в науковій літературі в категоріях “суб'єктивація – об'єктивація”, “інтеріоризація-екстеріоризація”, “індивідуалізація-соціалізація”, зберігається на кожному рівні моделі.

З'ясовано спосіб, в який відбувається становлення духовної цілісності людини: шляхом опредмечення-розпредмечення об'єктивованих і суб'єктивованих форм духовного, в грі ідеального (потенційний смисл, особистісний смисл, соціальний смисл) і матеріального (запах, звук, колір, рух, міміка, жест, знак) субстратів одиниці духовної взаємодії – символу.

Акцентовано, що становлення духовної цілісності людини уособлюється в трансформації психоструктур свідомості людини і відповідає розгортанню внутрішньоособистісних механізмів смислоутворення, смислоусвідомлення, смислобудівництва. Самовідтворення внутрішньоособистісних механізмів відбувається в ході діалектичної взаємодії індивідуального і колективного змісту психоструктур свідомості, шляхом входження людини в світ культури. Можемо оцінити надбання щодо духовної цілісності особистості, здобуті в ході моделювання.

У цілому, характеристика змісту становлення духовної цілісності особистості виглядає наступним чином: *в дійсності* предметно-практичної, суспільно-корисної діяльності людини ми спостерігаємо *явище* розвитку об'єктивованих і суб'єктивованих форм духовності шляхом опредмечення-розпредмечення, символотворення, духовного виробництва, результатом чого є становлення стійкої структури внутрішньоособистісних механізмів – духовної цілісності особистості. *Сутністю* становлення духовної цілісності особистості є виробництво соціального смислу. Враховуючи те, що механізм становлення духовної цілісності особистості розпочинає свою роботу з відкриття природного чи соціального смислу і закінчує її продукуванням соціального, **смысл, как результат адекватной упорядкованости и когерентной работы внутрисубъективных механизмов, выступает атрибутом процесса становления духовной целостности личности.**

Наша модель дозволяє уточнити зміст процесу становлення духовної цілісності людини. Ґрунтом процесів, які складають зміст становлення духовної цілісності людини, постають акти свідомості - "інтенції особистості на зовнішній світ, що результуються в якісно розмаїту мовно-опредметнену систему значень" [1, с.567]. Значення набувають онтологічного статусу об'єктів: матеріальних чи ідеальних, дійсних чи можливих, теперішніх, минулих, або майбутніх, конкретних чи абстрактних. Усвідомлюючи параметри світу і свої, свідомість трансформує їх в ідеальний світ – світ особистісних і соціальних смислів. Становлення духовної цілісності особистості завершується продукуванням **соціального** смислу. В цьому сенсі свідомість розглядається нами як діяльнісний феномен, а не субстанційний. В історії філософії близькими до цього сенсу свідомості були поняття "нус"- упорядкування Хаосу в гармонійний реально-ідеальний Космос, поняття "інтелект", як позитивна здатність душі, що протистоїть волі і почуттям.

Таким чином, свідомість як діяльнісний феномен, нус як речовинно-енерго-інформаційна взаємодія, інтелект як одна з характеристик духовності відбивають умову розвитку об'єктивованих і суб'єктивованих форм духовності, якою є предметно-практична, суспільно-корисна, коеволюційна діяльність людини. Діяльність виступає основною детермінантою процесу становлення духовної цілісності людини: "...дух предметно зафіксований не в генах, не в біологічно визначеній морфології тіла і мозку індивіду, а тільки в продуктах його праці, тому індивідуально

відтворюється через процес активного привласнення речей, які створені людиною для людини, або завдяки навичкам по-людськи користуватися цими речами” [5, с.37]. Тобто, індивід, як носій морфологічної цілісності людини, є найнижчим рівнем духовної цілісності людини, як об’єкт зовнішнього культурного зусилля. Особистість, як функціональна цілісність людини, є наступним рівнем духовної цілісності людини, як активний суб’єкт культурогенезу. А індивідуальність, як організаційна цілісність людини, є вищим рівнем духовної цілісності людини, на якому людина спрямовує свій розвиток. Людина починає предметно-практичну діяльність в лоні континууму смислів, як ідеальних структур впорядкованості природи і соціального буття. Так, дитина, народжуючись в світі, насиченому і природними і соціальними смислами, відкриває їх в ході своєї предметно-практичної діяльності. Опановуючи культуру, людина “усвідомлює можливість продовження історії природи у формах олюдненої реальності” [8, с.656]. То є усвідомлення людиною можливості реалізувати свій особистісний смисл в суспільно-корисній діяльності і набуття людиною спроможності створювати буття в процесі будівництва соціальних смислів, як ідеальних структур впорядкованості другої природи.

Про адекватність діяльності свідчить відкриття смислу; про коеволюційний характер діяльності людини свідчить будівництво соціального смислу. Тому можна стверджувати, що **коеволюційна діяльність людини, як предметно – практична реалізація особистісного смислу на користь суспільства, є атрибутом становлення духовної цілісності людини.** Діючи в такий спосіб, людина відтворює, розгортає себе, тобто духовне життя Універсуму. Стала духовна цілісність особистості є моментом цілісності людини і Всесвіту!

Ми підсумовуємо: **процес становлення духовної цілісності людини, як органічно вплетений в еволюційні процеси Універсуму, відбувається у формі становлення духовної цілісності особистості шляхом коеволюційного самоструктурування на засадах утримування впорядкованості внутрішньоособистісних структур.** Тому в загальних рисах і з урахуванням відмінностей, пов’язаних з іншим предметом дослідження, наша модель саморозгортання людини у формі становлення духовної цілісності особистості могла б розглядатися як основа моделювання процесу культурогенезу.

Перспективи подальших наукових досліджень – детермінанти оптимізації духовності в умовах трансформації сучасного українського суспільства; методи дослідження самоорганізуючих систем.

Джерела

1. Бичко І Свідомість //Філософський енциклопедичний словник: - К.: Абрис, 2002. – 742с.
2. Бур М., Ирриц Г. Притязание разума./ пер с немецкого. М.: «Прогресс». – 1978- 327с.
3. Гурбанов Ф.М. Методы исследования самоорганизующихся систем: философский аспект. Автореф.дис. канд. філос. наук: 09.00.08.. – Москва. – 1989. – 20с.

4. Завгородня О.В. До проблеми духовних вимірів освіти //Тези доповідей в міжнародної науково-практичної конференції “Актуальні моделі освіти та здоров'я: шляхи духовного розвитку людини і суспільства” // Національний технічний університет України КПІ. – Київ – 26-28травня 2005. – 60с. – С.20.
5. Ильенков Э.В. Философия и культура. – М.: Политиздат, 1991. – 464с.
6. Катруца Н. Б. Проблеми формування національної свідомості // Україна: шляхи культурного розвитку та формування духовної цілісності. Матеріали першої міжнародної наукової конференції (Чернігів, 18-19травня 2006. –128с. – С.69-70.
7. Кривуля О.М. Філософія: світ – людина – дух. Навч. посібник. – Харків. ТОВ.”Прометей. 2003 – 296с.
8. Кримський С.Б. Універсум / Філософський енциклопедичний словник: - К.: Абрис, 2002. – 742с.- С.656.
9. Леонтьев Д.А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности. – М.: Смысл, 1999. – 487с.
10. Луначарский А.В. Собрание сочинений, т.4. – М., 1964. – С.336.
11. Молчанов В.И. Сознание.//Философия: Энциклопедический словарь / Под ред. А.А. Ивина. – М – М.: Гардарики, 2004. –1072с. – С.785-789.
12. Молчанов С. Б. Унікальність Біблії в житті суспільства ХХІ століття // Постсучасність: проблеми духовної свободи особистості: Монографія / За ред. канд. філос. наук О.О. Сердюк. – Донецьк: ТОВ” Юго-Восток, Лтд”, 2006. – 249с.
13. Нестеренко В.Г. Вступ до філософії: онтологія людини: Навчальний посібник для студентів вищих учбових закладів// В.Г. Нестеренко.- К.: Абрис, 1995. – 336с.
14. Осипов А.О. Онтична природа доінтерпретативного етапу символотворення як підґрунтя духовного зростання особистості (на прикладі ідей Г.С. Сковороди) // Практична філософія . – 2006(№22)- №4 – С.183-191.
15. Рябова Л.В. Интерпретация как феномен общения Автореф.дис. канд. філос. наук: 09.00.01.– Ростов-на-Дону. – 1985. – 20с.
16. Свасьян К.А. Проблема символа в западной философии XX века. Автореф. дис. доктора філос. наук: 09.00.03.. Ереван. – 1980. – 60с.
17. Словарь философских терминов/ Научная редакция проф. В.Г. Кузнецова. – М.: ИНФРА – М., 2004 – 731с. - С.344-345.
18. Філософія. Навч. посіб. / Л.В.Губерський, І.Ф. Надольний, В.П. Андрущенко та ін. За ред. І.Ф. Надольного – 5-е вид., випр. і доповн. – К.: Вікар, 2005. – 455с.
19. Філософський енциклопедичний словник: - К.: Абрис, 2002. – 742с.- Із змісту: Значення і смисл. – С.229.

Стаття надійшла 08.02.2008 р.